

A BÍBOR KOALÍCIÓ A POSZTMODERN KIRÁLYSÁGBAN.

(Hollandia)

Bevezetés

A társadalomban létező eszmék és érdekek politikai megjelenítése és ütköztetése a pártok egyik legnyilvánvalóbb feladata. Bár a választók és választottak között kialakulhat ideológia-mentes, konkrétumokra szorító adok-veszek is, az egymással összefüggő választói preferenciák és a pártok programjellegű kínálata összetett ideológiai teret hoz létre. Az ebben a térben való mozgás a pártok versenysztratégiájának egyik fontos eleme. Minél nagyobb súllyal esik latba az ideologikus térben elfoglalt hely a választási siker és a kormányra kerülés szempontjából, annál valószínűbb, hogy a pártok betöltik a normatív elméletek által számukra előírt *kifejező (artikulációs)* és *képviselési (reprezentatív)* funkciókat.

Az alábbi tanulmány azt vizsgálja, hogy ezek az alapfunkciók hogyan valósulnak meg Hollandiában. A program, a retorika, a szövetségi stratégia és a kormányzati politika egyaránt jelzi, hogy mely érdekek és értékek megjelenítését és képviselését tartja feladatának egy párt. Ezért az alábbiakban mindenekelőtt a pártok ideológiai arculatának, koalíciós viselkedésének és a pártrendszer ideológiai polarizáltságának változását elemzem, bár röviden kitérek a szervezeti jellemzőikre, valamint a pártrendszeren belüli erőviszonyok változására is. A strukturális viszonyokat az utóbbi évtized eseménytörténetén keresztül mutatom be, mindenekelőtt az 1994-től a tanulmány megjelenéséig fennálló, ún. bíbor koalíció létrejöttére és működésére összpontosítva. Az említett koalíció kormánya magában foglalja a holland pártrendszer baloldali és jobboldali pólusának tartott, a korábbi évtizedekben egymással szembenálló pártokat, ezért megalakulásának és működésének körülményei rávilágíthatnak a holland pártrendszer és a pártok szerepének átalakulására.

A képviseleti struktúra intézményi és kulturális háttere

Ahhoz, hogy a pártok képesek legyenek kapocsként szolgálni a polgárok és a kormányzati politika között, olyan intézményi háttérre van szükségük, amely egyrészt nem korlátozza a preferenciák kinyilvánítását, másrészt lehetővé teszi a demokratikus legitimitással rendelkező pártok programjának megvalósulását. Amennyiben a választások körülményei és szabályai hátrányos megkülönböztetést tesznek a preferenciák között, a kapocs egyik fele, amennyiben pedig a kormány autonómiával bír, függetleníteni tudja magát a pártoktól, a kapocs másik fele sérül. Hollandiában az akaratnyilvánítás kevesebb korlátba ütközik, mint szinte bármely más országban. Nem csak a hagyományos tolerancia segíti az új, akár radikális vélemények megjelenését és intézményesülését, de itt van a világ legarányosabb választási rendszere és ez biztosítékot jelent arra, hogy a szavazók akárcsak valamivel kevesebb mint egy százaléka által támogatott irányzatok is megjelenhessenek a törvényhozásban.

A pártok kormányzati szerepe azonban korlátozott, és ez összefügg többek között a választási rendszerrel, amelynek Hollandiában tulajdonképpen nem az a feladata, hogy lehetővé tegye a társadalmi többség akaratának kormányzati politikává alakítását, hanem az, hogy parlamenti helyeket a társadalmi-politikai tagoltságnak megfelelően elossa. A kompromisszumokat előnyben részesítő politikai kultúra, a pártrendszer sokrétűsége (fragmentált jellege), a kormányzat technokrata lelkülete ugyancsak csökkenti annak lehetőségét, hogy a legnépszerűbb párt által megjelenített álláspont közvetlenül és/vagy egyedül érvényesüljön a kormányzati politikában. Míg a parlamentben időről időre ideologikus viták zajlanak a pártok képviselői között, a kormányzat hagyományosan szakértő politikusokból áll, akik a hatékony kormányzást tartják első számú feladatuknak. A parlamenti viták során a holland kormányok gyakran módosítják saját javaslataikat, illetve elfogadják az ellenzék módosító javaslatait. Sőt, előfordul az is, hogy a kormány által elutasított talált ellenzéki javaslatokat a parlament végül elfogadja.

Az egyes pártok még szűkebb kormányzati területek felett sem rendelkezhetnek teljhatalommal, mivel a tárcáknál az államtitkárok általában más pártot képviselnek, mint a miniszterek. Formális összeférhetetlenségi szabályok szintén növelik a törvényhozás és a végrehajtó hatalom közötti szakadékot, amennyiben a kormány tagjai nem lehetnek parlamenti képviselők.

Hollandiában a választói akarat és a választásokat követően megalakuló kormány között a kapcsolat távoli és közvetett. A választóknak nincs módjuk dönteni arról, hogy melyik kormányt szeretnék hivatalban látni. A pártok ugyan néha már a kampány során

egyértelművé teszik, hogy kivel fognának össze szívesen a kormányban, de az aktuális eredmények gyakran keresztülhúzzák számításaikat. A számos kis és közepes pártból álló parlament elvileg számos kombinációra ad lehetőséget, és egyáltalán nem biztos, hogy a legnépszerűbb párt tagja lesz a kormánynak. Némi túlzással szólva, a választások napján tulajdonképpen semmi sem dől el.

Ennek megfelelően, a választásokat bonyolult koreográfiájú, az állampolgárok által lényegileg már nem ellenőrzött, koalíciós tárgyalások követik. A legegyszerűbb esetben a király(nő), a pártokkal való előzetes tárgyalások után, megbíz egy politikust, az ún. formateur-t, hogy szervezzen meg egy életképes kormánykoalíciót, többnyire saját magával az élen. Ha a formateur sikerrel jár, és a parlament többsége elfogadja az új koalíciót, megalakulhat a kormány. Azonban az első kísérlet gyakran kudarcra jut, ilyenkor a formateur-nek vissza kell adnia megbízatását. Az államfő ebben az esetben vagy újabb miniszterelnök-jelöltet keres, vagy átadja az előzetes tárgyalások folytatását egy tekintélyes politikusnak, az informateur-nek. 1977-ben a kormányalakítást nyolc nekirugaszkodás, 11 formateur vagy informateur megbízása előzte meg, a kormányalakítás folyamata 208 napig tartott (Andeweg 1993: 3).

A többségi akarat akadály nélküli megvalósulását nehezíti, hogy a kormányok átfedik egymást, vagyis teljes őrsgváltás soha nem következik be. A közvélemény jelentős módosulását tükröző választások után megalakuló kormányok is részben azonosak lesznek a korábbi kormánnyal. Ugyancsak ebbe az irányba hat az a tény, hogy a holland kormányok gyakran tartalmazzak a minimális többséghez nem szükséges pártokat is. Végül pedig, a pártok relatív súlytalanságát növeli az a tény, hogy a törvényelőkészítésben rendkívül komoly szerepet játszanak az érdekszervezetek.¹

A kifejező és képviselői funkciók megvalósulása legalább annyira magán viseli a politikai kultúra sajátosságait, mint az intézményrendszerét. Hollandiát a konszenzus-orientáltság és a konzociációs technikák, azaz a megegyezéseken alapuló döntésekre törekvés mintaállamként szokás emlegetni. Az ilyen országokban a szembenálló felek nem csak az erőszakot, de a nyílt politikai konfrontációt is igyekeznek elkerülni. A többségi elvet háttérbe szorítja a kisebbségek védelmének elve, a politikai döntéseket gyakran inkább elnapolják, semmint, hogy valamely fél érdekei lényegesen sérüljenek. S bár a konszenzusos demokráciák ideál-tipikus logikája Hollandiában is gyakran sérül, illetve – elkerülhetetlenül – kiegészül a többségi elvvel, kétségtelen, hogy a holland pártok többsége a “konszenzus-

---

¹ A holland politikai rendszer megújulását célzó reformjavaslatok éppen az állampolgárok közvetlen akaratának elsőlegességét kívánják helyreállítani a szervezett érdekek-csoportok túlzott befolyásával szemben (Andeweg 2001: 11).

keresés homokozójában” tölti ideje nagy részét. Ez a kulturális összefüggés nem csupán azt akadályozza, hogy az egyes pártok programja teljes körűen megvalósuljon, de tompítja a kampány-retorikák élet is. Az utóbbi sajátosság annak is köszönhető, hogy a sokpárti versengésben az egyes pártok kénytelenek potenciális koalíciós partnert látni riválisaikban (Praag és Brants 1999).

A kompromisszumoknak számos formája van, de a legtipikusabb az elnapolás és az ügy politikai jellegétől való megfosztása. A kettő néha egyet jelent: az eutanázia ügyében tanácsadásra 1982-ben felkért szakértői testület teljes négy évig dolgozott javaslatán. A parlamenti politika által nyitva hagyott kérdéseket sokszor a bírósági gyakorlat szabályozza, vagy esetleg, újabban, az Európa Unió. Ugyancsak tipikus – se hús, se hal – megoldás a szigorúbb szemléletű törvények és az engedékeny államigazgatási gyakorlat párosítása, amely a törvényes előírásokat időnként kifejezetten figyelmen kívül hagyja.

Még azokban az esetekben is, amikor a parlamenti többség rászánja magát valamely kényes kérdés eldöntésére, talál megoldást arra, hogy a vesztes fél kevésbé érezze vesztesnek magát. 1993-ban például a kormány elfogadta az eutanázia híveinek érveit, de ahelyett, hogy módosította volna a büntető törvénykönyvet, inkább néhány módosító rendelkezést kapcsolt a holttestek kezelésére vonatkozó törvényhez. A fenti példa abból a szempontból is tipikus, hogy a kormány lényegében a bíróságok által már kialakult gyakorlatot szentesítette.

A pártrendszer társadalmi és ideológiai háttere

Miközben az egyezkedős politika hagyományai messzire nyúlnak, az idők folyamán jelentősen megváltoztak e politika társadalmi alanyai. A 17. és a 18. századi németalföldi köztársaságban még az egyesült, de autonómiájukat megőrző tartományok szorultak rá az érdekegyeztetés bonyolult rendszerére. A 19. század közepétől viszont már az eltérő világnézetek együttlélését szolgálta az arányosság, autonómia, összefogás és kisebbségi vétó elveire alapozott intézmény és szokás-rendszer. A 20. század elején fokozott hangsúlyt kapott a társadalmi osztályok érdekeinek egyeztetése, a század végén pedig a bevándorló etnikai csoportok is politikai jelentőségre tettek szert. Az elmúlt másfél évszázadban az egyes társadalmi csoportok közti alkudozások fő lebonyolítói a pártok voltak.

A pártok többsége tehát széles és jól megszervezett társadalmi csoportokra épült rá. A különböző protestáns felekezeteket, a katolikusokat, a szocialista munkásokat és a liberális polgárságot képviselő pártok mandátumukat a rájuk blokkban szavazó társadalmi

csoportoktól és a csoportot megjelenítő egyéb intézményektől kapták. A pártok rendelkeztek ugyan mozgástérrel a napi koalíció-kötések és kormányzati döntések terén, de hosszú távon nem fordulhattak szembe szubkultúrájuk számos egyéb fórumon is megjelenített akaratával. A pártok és társadalmi csoportok szoros kapcsolata egyben magyarázat arra, hogy az elit-jellegű demokrácia hogyan teremthetett társadalmi békét: az elitek kompromisszumos döntéseit a polgárok is elfogadták, miután hiteles szószólóknak tartották őket.

Ugyanakkor a pártok jelentősége szubkultúránként változott. Míg a szocialista szubkultúrán belül a párt szerepe centrális volt, a katolikusoknál az egyház volt a fontosabb szervezet. A protestánsoknál és a liberálisoknál nemigen beszélhetünk egyetlen központi szervezetről (Andeweg 1999).

A fentiekből már következik, hogy, bár a holland politikát csak kivételes esetekben határozta meg az éles ideológiai harc, a pártok éles társadalmi és ideológiai profillal rendelkeztek. Az elsőnek megalakult tömegpárt, a Forradalomellenes Párt (ARP, 1879) már nevében is jelezte, hogy a francia forradalom eszméivel (mindenekelőtt a népszuverenitás eszméjével) szembeni küzdelmet tartja alapvető feladatának. A népszuverenitás és az isteni szuverenitás szembeállítása képezte tehát a tizenkilencedik század végén formálódó pártrendszer magját. Nem a hétköznapi élet gyakorlati problémáihoz való eltérő megközelítések, hanem a “végső kérdésekre” adandó eltérő válaszok vezettek a társadalom politikai mobilizációjához. Abraham Kuyper, a Forradalomellenes Párt megalakítója a párt létrejötte előtt két évvel új vallási felekezetet alapított, és a két alapítás közül a vallási volt a fontosabb, hiszen ez vezetett a pártalapításhoz is. A későbbiekben a valláspolitikával és a teológiával kapcsolatos viták további pártok sorának adtak életet, és természetesen karakteres világnézeti alapra épült a marxista szocialisták és az antiklerikális liberálisok pártja is.

A hagyományos struktúrák felbomlása

A szervezett szubkultúrák (oszlopok) mentén zajló pártpolitika a hatvanas években radikális változáson ment keresztül. A pártok társadalmi kapcsolatainak lazulása, átalakulása mögött mindenekelőtt az egyházak szerepének szűkülését, a szekularizáció rendkívül gyors folyamatát találjuk. Míg 1930-ban még csak a társadalom kevesebb mint egy tizede nem tartozott egyetlen felekezethez sem, a század végére már csak minden második holland maradt valamely egyház tagja. A domináns református egyház a 19-dik század végén, a pártpolitika kibontakozásának hajnalán, még a polgárok többségét tagjának tudhatta, ma már

csak minden kilencedik holland tartozik hozzá. 1956-ban a gyakorló katolikusok és protestánsok együtt a társadalom 53%-át, 1998-ban a 23%-át tették ki. A szekularizáció folyamata a hatvanas években gyorsult fel. Míg 1966-ban 59 % tartotta Jézust Isten fiának, 1996-ra ez az arány 39%-ra csökkent (Van Holsteyn és Irwin 2000: 80-83).

A hatvanas-hetvenes években a holland társadalmat addig meghatározó szubkultúrák, az ún. oszlopok, jórészt összeomlottak. Az oszlopokhoz tartozó szervezetek némelyike elveszítette tagságát, mások politikai jellegükből vesztek (az egyházak például tudatosan kivonultak a pártpolitikából), megint mások megtagadták szubkulturális identitásukat, számosan pedig más szervezetekkel egyesültek. A tömeg-attitűdök is átalakultak, ma már például a túlnyomó többség szerint a párt- és szakszervezeti politikának teljesen függetlennek kell lennie a vallástól.

A fenti folyamat egyik jele a szavazói viselkedés kiszámíthatatlanabbá válása volt. Az 1950-es években a választási viselkedés szinte egy az egyben levezethető volt a szavazók csoport-tagságából. A szavazók 70 százaléka beilleszthető volt egy meglehetősen egyszerű strukturális modellbe (a világiasodott munkások a Munkapártra, a világiasodott középosztály a liberális VVD-re², a vallásosok a keresztény pártokra adták voksukat), 1998-ban azonban már csak 38%-uk viselkedett a fenti logikának megfelelően (Irwin és Van Holsteyn 1999). A hívők jelentős része elhagyta a keresztény pártokat, a munkások jelentős része elhagyta a Munkapártot. A modellekbe látszólag beilleszthetők közül is sokan már új logika szerint viselkednek, ugyanis megváltozott a pártválasztás motívuma is. 1977-ben a választadók 31%-a említett vallási okot a Kereszténydemokrata Koalícióra (CDA-ra) szavazás magyarázataként, 1989-ben már csak 19%.

A személyiségek és a média szerepe

A társadalmi struktúra közéleti jelentőségének hanyatlásával párhuzamosan Hollandiában, mint mindenütt másutt is a fejlett világban, növekedett a politikusok vonzerejének szerepe. A vezérkultusz német, francia vagy angol szélsőségei ma sem jellemzik Hollandiát, de a

---

² A VVD (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie) csak 1948-ban jött létre. Korábban is léteztek azonban liberális pártok: Liberale Staatspartij, Vrijzinning Democratische Bond, Partij van de Vrijheid, etc.

pártvezetők jelentősége a párt sikereit illetően egyértelműen megnőtt az elmúlt évtizedekben. Bár a kormány a kollegialitás elve alapján működik, és a miniszterelnök csak első az egyenlők között, természetesen ez a pozíció vonzza leginkább a média érdeklődését. A népszerű miniszterelnök egy alig kontrázzható adu a fő kormánypárt kezében. Ezt különösen jól példázza a kereszténydemokrata vezető, Ruut Lubbers esete, aki 1982 és 1994 között állt változó összetételű koalíciók élén. Ebben az időszakban a holland politika megfigyelőinek azt a következtetést kellett levonniuk, hogy a szekularizáció folyamata nincs lényegi hatással a kereszténydemokrata párt támogatottságára. Ma, a kereszténydemokraták visszaesésének időszakában azonban már feltételezhető, hogy a pártrendszer nem függetleníthető a társadalmi változásoktól, bár a társadalmi folyamat hatásának kibontakozását ebben az esetben késleltette a párt vezetőjének népszerűsége.

A Munkapárt vezetője 1994 óta Wim Kok, és a párt sikerét sokan az ő személyéhez kapcsolják (Irwin és Van Holsteyn 1999), a kereszténydemokraták mélyrepülésének okát pedig nagyrészt abban látja a közvélemény, hogy nem sikerült megtalálni Lubbers utódját.³ A Zöld Baloldal sikere is nagyrészt vezetőjének, Paul Rosenmöller-nek tudható be.

A radikálisabb színezetű liberális párt, a Demokraták'66 története, mint ahogy az fiatal pártok esetében különösen gyakran látható, szorosán kapcsolódik egy személyhez. A pártot többedmagával Hans Van Mierlo újságíró alapította és ő volt a párt elnöke is a kezdeti sikerek időszakában. Később azonban, az aktív politikából visszavonultan, kívülről figyelte több mint egy évtizedig pártja bukácsolását. A kilencvenes évek sikereit viszont a párt újra az ő elnöksége alatt érte el (Van Mierlo külügyminiszter is lett), míg újabb visszavonulása után a párt radikálisan veszített népszerűségéből.⁴

A személyiségek szerepének megnövekedése összefügg a média jelentőségének és struktúrájának átalakulásával. A korábban a nagy szubkulturális tömbökhöz kapcsolódó média egyszerre vált egységesebbé és sokrétűbbé. Miközben nagyrészt megszűnt a hagyományos médián (újságok, TV, rádió) belüli világnézeti-politikai elkülönülés, kialakultak a kisebb társadalmi rétegek ízléséhez igazodó orgánumok. Az elmúlt években a jellegzetes társadalmi-politikai alrendszerekhez, az "oszlopokhoz" nem kötődő kereskedelmi TV csatornák sora jelent meg: 1989-ben az RTL4, 1993-ban az RTL5, 1995-ben az SBS6 és a Veronica.

A média jelentőségének növekedésével párhuzamosan, a választási viselkedésben a társadalmi kapcsolódást jelentő tényezők szerepét átvette a jelöltekről (elsősorban a pártvezérekről) kialakított vélemény, az egyes, kormánypolitikai kérdésekkel összefüggő

---

³ A jelenlegi utódot, Jaap de Hoop Scheffer-t sokan nem tartják eléggé karizmatikus vezetőnek.

⁴ Az új elnök Els Borst.

állásfoglalás, valamint a kormány teljesítményének megítélése. Az olyan választásokon pedig, mint az 1998-as, ahol alig akadt lényegi programbeli különbség a pártok között, különösen nagy jelentőséget kap a pártok vezetőinek népszerűsége és a kormány munkájáról alkotott vélemény.

Mindezen fejlemények ellenére is csak korlátozottan beszélhetünk a holland pártpolitika “amerikanizálódásáról”. Nemzetközi összehasonlításban a holland választási kampányok még mindig meglehetősen olcsók, és jelentős részben a párttagok által finanszírozottak (Praag és Brants 1999).

A pártok szervezeti átalakulása

A társadalmi csoportokhoz való kapcsolódás ellenére a holland pártoknak soha nem volt nagy tagságuk. (Az egyes oszlopokhoz kötődő polgárok nem feltétlenül a pártnak, hanem az egyéb szubkulturális szervezeteknek voltak a tagjaik.) Az adatok szerint azonban még ez a nem túl magas tagsági szint is jelentősen lecsökkent. Míg 1946-ban a szavazók 15%-át láncolták tagként magukhoz a pártok, 1967-ben 6.7%-át, 1998-ban már csak 3 %-át (Andeweg 1999: 111) Ez Nyugat Európában kirívóan alacsony szint, és a csökkenés mértéke is Hollandiában volt az egyik legmeredekebb.⁵

1sz.. Táblázat. A három nagy holland párt tagsági hányadosának alakulása 1981 és 1998 között.

	CDA			PvdA			VVD		
	tagság*	MV	ME	tagság	MV	ME	tagság	MV	ME
1981	153	5.7	1.5	110	4.5	1.1	93	6.1	0.9
1982	148	6.3	1.5	105	4.2	1.0	103	5.3	1.0

⁵ Ehhez azonban hozzátartozik, hogy ezalatt az időszakban a választásra jogosultak száma rendkívüli mértékben megnőtt.

1986	129	4.1	1.2	104	3.4	1.0	85	5.6	0.8
1989	125	4.0	1.1	97	3.4	0.9	65	5.0	0.6
1994	100	5.0	0.9	68	3.2	0.6	53	3.0	0.5
1998	86	5.4	0.7	62	2.5	0.5	51	2.4	0.4

MV – a tagok és a pártra szavazók hányadosa

ME – a tagok és az összes szavazásra jogosult hányadosa

* ezerben

CDA – Christen-Democratisch Appèl (Kereszténydemokrata Koalíció)

PvdA – Partij van de Arbeid (Munkapárt)

VVV – Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (Néppárt a Szabadságért a Demokráciában)

Forrás: Andeweg 1999: 113.

A tagok Európa szerte tapasztalható elszivárgása miatt egyesek a Greenpeace-mozgalom szervezetének mintáját követő egyesületekhez hasonlítják a pártokat (Irwin és Van Holsteyn 1999.). Az ilyen szervezeteknek nem hagyományos tagságra van szükségük, hanem olyan támogatókra, akik megelégszenek azzal, hogy anyagi hozzájárulással fejezzék ki egyetértésüket a szervezet által megjelenített értékek mellett.

Megint mások úgy látják, hogy a mai pártok, legalábbis Hollandiában, sok tekintetben a tömegpártok időszak előtti pártformációkra hasonlítanak. Koole szerint kifejezetten egy új párttípusról, a modern káderpártról beszélhetünk, melyet a professzionális vezető csoport (főleg a parlamenti képviselők) túlsúlya jellemez, de amelyben ugyanakkor a vezetők számonkérhetők. A tag-szavazati arány, hasonlóan az egykori honorációr pártokhoz, alacsony, de a tagok továbbra is fontos szerepet töltenek be mint finanszírozók, valamint mint a jelöltállítás irányítói és alanyai. A modern káderpárt nem egyetlen társadalmi csoport szószólója, de nem is bárkire számító gyűjtőpárt. Szervezeti felépítését tekintve megőrizte a tömegpárti vertikális struktúrát. Pénzügyi hátterét illetően a közpénzekre és a tagok által biztosított forrásokra egyaránt támaszkodik (Koole 1992, 1993, 1994a).

A tagdíjaknak meglepően nagy szerepük van a pártok költségvetésében, bár itt is csökkenő trend figyelhető meg. 1959-ben a Munkapárt költségvetésének 90, harminc évvel később 62%-át adták a tagdíjak (Koole 1989, Koole és Van de Velde 1992). A tagdíjak jelentős szerepéhez hozzájárul, hogy leírhatók az adóból.

2.sz. Táblázat. *A négy legnagyobb párt bevételeinek százalékos aránya 1980-ban*

	Tagdíj	Állami támogatás	Egyéb
CDA	64	17	19
PvdA	62	14	24
VVD	61	25	14
D'66	48	31	21

D'66 – Democraten '66 (Demokraták '66)

Forrás Koole 1993: 174.

3. sz. Táblázat. *A három legnagyobb párt 1988-as bevétele guldenben.*

	Tagdíj	állami	Érdekcsoportok	egyéb
PvdA	9 millió	66 ezer	470 ezer	3 millió
CDA	5.8 millió	78 ezer	269 ezer	848 ezer
VVD	5.1 millió	79 ezer	30 ezer	1.5 millió

Forrás: Koole és Van de Velde 1992.

A holland pártok szervezeti jellemzői között persze jelentős különbségek vannak. A belső demokrácia igényének érvényesülése talán a Demokraták'66 esetében a leglátványosabb. A D'66 nem csak a közélet, hanem pártélet demokratizálódását is elsőrendű feladatának tekinti, és ennek keretében például a tagok közvetlenül, és nem a delegáltak útján vesznek részt olyan fontos kérdések eldöntésében, mint például a pártelnök megválasztása. A kongresszuson minden tag részt vehet és felszólalhat, a jelöltkiválasztásban a tagok postai szavazás útján működhetnek közre (Koole 1994b). Az attitűd-kutatások szerint a párt funkcionáriusai történetesen elkötelezettebbek a párton belüli demokrácia, az egyszerű tagok befolyásának erősítése mellett, mint maguk a tagok. (Koole, Van Holsteyn, Elkink).

A fenti leírással vitatkozók sem tagadhatják, hogy a parlamenti képviselők súlya megnőtt – amiben az is közrejátszott, hogy a hatvanas évek óta jelentősen javult a képviselők anyagi ellátottsága –, miközben a parlamenten kívüli pártvezetők meglehetősen súlytalan figurákká váltak.

Bár sokan a pártoknak nyújtott állami támogatással hozzák összefüggésbe a párttagság csökkenését, Hollandia esetében ez nem állja meg a helyét. Az állam Hollandiában ugyanis nagyon kis összeggel támogatja a pártokat. Közvetlen támogatást a legutóbbi időkig

egyáltalán nem kaptak, költségvetési segítségben oktatási, kutatási, ifjúsági intézményeik részesültek csak. (1990 óta külön pénzalap áll a pártok rendelkezésére, hogy segítség kelet-európai testvérpártjaikat. Koole 1993: 170) 1998-ban az országgyűlés megszavazta a pártok közvetlen támogatásának lehetőségét, de oly módon, hogy a pártok csak pontosan meghatározott tevékenységekre költhetik a pénzt, s e tevékenységek között a választási kampány nem szerepelhet. Ez az elutasító állami magatartás összefügg azzal a ténnyel, hogy hivatalosan Hollandiában pártok egyáltalán nem is léteznek. Pontosabban, a pártoknak nincs külön jogi státusuk, az egyesületekre vonatkozó szabályok vonatkoznak rájuk is. A pártokhoz kötődő egyéb intézmények támogatásáról elfogadott törvények jelezték először, hogy a holland törvényhozás hajlandó pozitívan megkülönböztetni a pártokat. A pártokhoz tartozó intézmények finanszírozásával kapcsolatos szabályok egyébként arról is rendelkeznek, hogy ezeknek az intézményeknek maguknak is elő kell teremteniük ugyanakkora összeget, amekkorát az államtól kapnak. Ez lehetővé teszi, hogy csak olyan párthoz kötődő intézmények maradhassanak fenn, amelyek amúgy is életképesek (Koole 1989).

Összességében azt mondhatjuk, hogy más európai országokkal összevetve a holland párttagok szerepe és lehetőségei nagyok. Igaz ugyan, hogy a pártkongresszusok korábban a mainál jelentősebb megmérettetést jelentettek az elitek számára, de ebből nem következik, hogy szükségszerűen a tagok háttérbe szorulása. Empirikus kutatások kimutatták, hogy a szavazatokra összpontosító pártoknak sincs félnivalójuk a tagoktól és aktivistáktól, hiszen ők sem feltétlenül radikálisabbak a szavazóknál (Koole, Van Holsteyn, Elkink).

A tagság szerepének leértékelődése az egykor különösen demokratikus működésű Munkapárt esetében a legnyilvánvalóbb. Ez a párt ugyanis nevezetes volt az aktivisták meghatározó szerepéről (Hillebrand és Irwin 2000: 115). Különösen a hatvanas évek végének újbaloldali hulláma erősítette fel a párt nyitott, decentralizált karakterét. A kilencvenes évek során azonban a Munkapárt a sikeres miniszterelnök, Wim Kok pártja lett, s a párt szervezete szinte elsorvadt. Ebben közrejátszott az is, hogy a megszorító intézkedésekkel való egyetértés miatt a Munkapárt elvesztette tagjainak egyharmadát.

Pártstratégiák

A holland pártverseny alapvető meghatározója, hogy a pártrendszer erősen fragmentált. (Nem csupán a rendkívül arányos választási rendszer miatt, hiszen a sokpártrendszer már a többségi

szisztémában kialakult.) A szavazók harmadának - és így a parlamenti képviselők harmadának - a támogatása jelenti a holland pártok számára a siker maximumát.

A holland pártpolitikát hagyományosan egy kétdimenziós térben szokás ábrázolni. Az egyik dimenzió a társadalmi-gazdasági kérdések síkjára, amelyben balról jobbra a sorrend: szocialisták, Demokraták '66, kereszténydemokraták, liberális VVD. A kulturális dimenzióban, mely dimenzió hosszú ideig azonosítható volt a klerikális-antiklerikális törésvonal mentén húzódó szembenállással, nem a liberális VVD, hanem a kereszténydemokraták pártja alkotja a jobboldali pólust. A két dimenzió közül az első jelentősége volt nagyobb a huszadik század nagyobbik részében. A klerikalizmussal kapcsolatos kérdések fokozatosan vesztek jelentőségükből. Ennek nem csak az egyház és állam, illetve a különböző felekezetű egyházak közötti viszonyok rendezése volt az oka (az egyházi iskolák állami támogatása és a katolikusok emancipációja révén), hanem ebbe az irányba vezetett a pártverseny logikája is. A keresztény pártokkal való együttműködés kényszere arra hajtotta a Munkapártot (PvdA-t) és a liberális VVD-t, hogy tegyék zárójelbe az ebben a kérdésben fennmaradt nézeteltéréseket. Így a keresztény pártok, majd az egyesülésükből 1980-ban létrejött Kereszténydemokrata Koalíció (CDA) középpártként jelenhetett meg. A középpárti arculatot erősítette a néppárti jelleg (vagyis az, hogy a pártnak a társadalom minden szegletében voltak szavazói), valamint a koalíciós stratégia is. Hol a baloldalra, hol a jobboldalra nyitva, a CDA a VVD-vel és a PvdA-val egyaránt "koalícióképes" volt. (Bár a Munkapárt inkább csak válsághelyzetekben vált vonzó partnerré, Daudt 1980). A Kereszténydemokrata Koalíció, egyfajta kiegyensúlyozó játékot folytatva, gyakran igyekezett a másik két nagy párt közül a gyengébbel szövetséget kötni, s így megőrizni hegemon szerepét. Sikerének záloga szavazati ereje volt és az a tény, hogy az 50-es és a 90-es évek között a liberális VVD és a szociáldemokrata Munkapárt nem tekintették egymást lehetséges koalíciós partnernek.

Lijphart (1968) nevezetes tanulmánya végén előrevetítette annak a lehetőségét, hogy az „oszlopok” összeomlásával a különböző politikai irányzatú szervezetek egyetértésére épülő-törekvő konszociációs demokrácia át fog alakulni depolitizált demokráciává. – *Ez nem képtelenség? Politika-mentes hatalomgyakorlás???* Nem inkább: politikai versenytől mentes demokrácia -de ez is furán hangzik egy versenyre épülő rendszerben, vagy hatalomgyakorlás mentes a demokrácia??- ez is képtelenség.

Az ideológiai elválasztóvonalakra felépült szubkultúrák visszaszorulása azonban – “első körben” legalábbis – nem a polarizáció csökkenésével járt együtt. Ennek oka mindenekelőtt abban keresendő, hogy a hatvanas években a Munkapárt egy radikálisabb irány követésében

vélte felfedezni sikerének zálogát. A holland Munkapárt a kormányzati részvétel tekintetében ugyan szerencsésebb volt jó néhány testvér-pártjánál, de társadalmi támogatottsága és kormányzati súlya elmaradt a nyugat-európai átlagtól. A hatvanas-hetvenes évek konfrontatívabb légkörében már nehezen volt elfogadtatható a párt aktivistáival a keresztény pártok állandó partnerének szerepköre. Ezért a pártvezetés tisztán baloldali kormányhoz kötötte kormányzati részvételét. Az 1971-es és 1972-es választásokon azt ígérte szavazóinak, hogy csak a Demokraták '66 és a Radikálisok (PPR) társaságában fog kormánypozíciót vállalni.

A baloldali kormányhoz való ragaszkodás természetesen a liberális VVD-t is kizárta. Eközben maga a liberális párt is radikalizálódott. A szociáldemokrata és a liberális párt stratégiája mögött felfedezhető volt a pártrendszer bipolarizálására, a centrum összezúzására való azonos irányú törekvés. A szekularizáció csökkentette a keresztény pártok biztos bázisának körét, s amikor a keresztény pártok mandátumainak száma 50 százalék alá csökkent, a pártrendszer baloldali és jobboldali pólusa "vérszemet" kapott. Úgy tűnt, hogy a centrum meggyengült, a szekularizált szavazók elcsábíthatók, s a választók rákényszeríthetők arra, hogy válasszanak baloldal és jobboldal között. A két pólus törekvése azért nem járt sikerrel, mert 1. feltűntek más középpártok is, amelyek szintén otthont adtak a keresztény pártok egykori szavazóinak, 2. A keresztény pártok egyesültek és gyűjtőpárti irányba fejlődtek, lehetővé téve a szekularizált polgárok számára a rájuk való szavazást (Hazan 2000: 155).

A holland párt-elitek alapvető konszenzus-orientáltsága még a polarizációs időszakban is megmaradt. 1963 és 1986 között a liberális VVD a törvényjavaslatok 8%-át, a szociáldemokrata PvdA a 12%-át, a kommunista párt a 16%-át ellenezte csupán, amikor ellenzékben volt (Andeweg 1999: 5). Az ellenzék egyetértésének az volt az oka, hogy észrevételeik gyakran beépültek a törvényjavaslatokba.

A pártrendszer változása

Az "oszlop"-pártok stabil szereplésével és a keresztény pártok meghatározó szerepével jellemezhető holland pártrendszer 1967-ben roppant meg, amikor először fordult elő, hogy a vallási pártok nem kapták meg az abszolút többséget. Sikerült azonban össz-szavazatukat negyven százalék körül stabilizálniuk, nem utolsósorban a két nagy protestáns párt és a katolikus párt (ARP — , CHU – és KVP –)

--Kéretik a rövidítések feloldása!!!!

egyesülése révén. A párt meghatározó szerepe a század végéig megmaradt, a kilencvenes években azonban húsz százalék alá esett támogatottsága.⁶

Ugyanakkor, nem utolsósorban a szekularizáció és az osztálypolitika hanyatlásának köszönhetően, megerősödtek a liberálisok, mindenekelőtt a VVD. A VVD-nek ugyan továbbra sem sikerült természetes bázisa, a szekularizált középosztály több mint harmadát mozgósítania, ez a bázis azonban jelentősen kitágult az idők folyamán. 1956-ban a szekuláris középosztályba a társadalom 15%-a tartozott, 1998-ban a 60%-a (Andeweg 1999: 114).

A párt előretörése összefüggött azzal is, hogy a párt elitista, gazdasági programjával egyértelműen a felsőbb osztályok érdekeit előnybe részesítő politikáját egy populistább iránnyal váltotta fel. A sikerhez végül nagyban hozzájárult Frits Bolkestein (a párt elnöke 1980 és 1998 között) személyes karizmája is. A fennállása első félévszázadában 15% körül ingadozó liberális párt az ő vezénylete alatt 25 %-ossá vált. Hollandia ma azon kevés országok közé tartozik, ahol a liberális pártcsalád a legnagyobb. Míg 1946-ban a szavazók 4.6 százaléka szavazott magát liberálisnak deklaráló pártra, 1994-ben 35.5 százalék (Koole 2000: 124). Míg a keresztények és a szociáldemokraták mögött a liberálisok a huszadik században folyamatosan egy nagyságrenddel rosszabbul szerepeltek, ma a VVD egyedül (vagyis a kisebb liberális pártot, a Demokraták '66-ot nem számolva) is nagyjából akkora erőt jelent, mint a Munkapárt, a keresztények pedig fokozatosan a liberálisok egykori szerepkörébe csúsznak le.

Az új pártok felbukkanása mellett régiek egyesülésére is sor került. A kilencvenes évek újdonsága volt a Zöld Baloldal (GL), mely a CPN (kommunisták), a PSP (pacifisták), a PPR (radikálisok) és az EVP (progresszív keresztények) tömörüléseként jött létre. Bár egyik pártnak sem a környezetvédelem volt az első számú témája, a zöld ideológia egyfajta közös nevezőt jelentett számukra, melynek zászlóra tűzésével egyúttal új szavazókat is lehetett vonzani. Az új iránnyal egyet nem értő kommunisták jelentős része egy 1971 óta létező radikális baloldali kis párthoz, a Szocialista Párthoz áramolt át.

A Munkapárt támogatottsága a nagyságrendet tekintve nem változott, ám, a polarizációs stratégia felhagyásával párhuzamosan, gazdaságpolitikai nézeteit illetően jobbra tolódott. Ez egyben az ideológiai mező beszűkülésével járt, mivel a liberális VVD is valamelyest balra csúszott, bár kisebb utat bejárva, mint a szociáldemokraták. A politikai

---

⁶ A Kereszténydemokrata Koalíció, a CDA mellett három, kifejezetten vallási kispárt is működik Hollandiában (RPF – , SGP – , GPV –).

Kéretik kiírni!!!

Támogatottságuk stabil, kormányon soha nem voltak, és ezt nem is ambicionálták. A legutóbbi választásokon az RPF és a GPV közös listán indult.

megnyilatkozások egésze a költségvetési fegyelem felértékelődését mutatta. A szociáldemokraták a munkahely-teremtést helyezték az első helyre, a szociális gondoskodás helyett. A Munkapárt részvétele az 1989 és 1994 között működő kereszténydemokrata-szociáldemokrata kormányban tovább erősítette a párt középpárti arculatát.

Az elmúlt néhány évtizedben tehát a kereszténydemokraták gyengülése, a jobboldali liberálisok erősödése, a szociáldemokraták jobbra tolódása, a Zöld Baloldal kialakulása és megerősödése jelentették a pártrendszert érintő legfontosabb fejleményt. A választási illékonyosság megnőtt: míg 1967 előtt átlagban a választásokon csak tíz mandátum cserélt gazdát, 1967 óta 19, a fordulatot hozó 1994-es évben pedig 34 (Andeweg 1999: 130).

Mindezek a fejlemények kétségkívül jelentősek voltak, de kérdéses, hogy beszélhetünk-e a pártrendszer gyökeres átalakulásáról. A pártrendszerek lényegét az egymással szembenálló kormányzati alternatívák mintázata adja (Mair 2001: 38). Márpedig Hollandiában 1994-ig a hagyományos középbal-közéjobb váltógazdaság zajlott, a kereszténydemokratákkal a középpontban. Elméleti alternatívaként, legalábbis a Munkapárt álmai között, létezett a tisztán baloldali és tisztán jobboldali kormányok váltakozása, de miután egyik blokknak sem sikerült elérnie az 50 százalékot, és Hollandiában a kisebbségi kormányzás nem elfogadott, az álom álom maradt. Vagyis azt mondhatjuk, hogy strukturális lényegét illetően a holland pártrendszer 1994-ig nem változott.

Az 1994-es választások

A nyolcvanas évek elején Hollandia Európa “beteg embere” volt, rekord-munkanélküliséggel (14%) és a segélyen élő milliókkal. Az országot a fejlett világ leglátványosabb foglalkoztatási kudarcaként emlegették. A nyolcvanas években a bémnövekedés mérséklése, a kilencvenes évek elején a társadalombiztosítási reform, a kilencvenes évek közepén a foglalkoztatáspolitikai reform meghozták jótékony hatásukat és ezek révén ma már holland gazdasági csodáról beszélnek. Az utólag a fordulat évének tartott 1982-ben a szakszervezetek lemondtak a béremelésről, míg a munkaadók belementek a munkaidő kurtításába. A korporatista struktúra megmaradt, de rugalmasabbá, decentralizáltabbá vált. A bérek alacsonyan tartása, az automatikus inflációs bérkiigazítás eltörlése, a munkaidő csökkentése, a részmunkaidős állások tömegének létrehozása, a nők munkavállalásának megkönnyítése segítette csökkenteni magát a munkanélküliséget és erősítette a holland gazdaság versenyképességét (Visser és Hemerijck 1997).

A gazdasági reformok következtében a kormányoknak konfliktusok sorát kellett felvállalniuk. Különösen kényes kérdés volt a csökkent munkaképességűnek nyilvánítások és a betegszabadságok nagy aránya. A nyolcvanas évek végére a munkaerőpiac egyhatoda, közel egy millió ember volt leszázalékolva. A szakszervezetek elégedettek voltak a leszázalékolások liberális engedélyezési gyakorlatával, hiszen tagjaik így jobban jártak, mintha munkanélküliekké lettek volna, és a munkaadók sem bánták, hiszen a számlát a kormány fizette. Az 1989-es kereszténydemokrata-szociáldemokrata koalíció kormánya elhatározta, hogy megszigorítja ennek a lehetőségnek az igénybevételét. A reformok következtében ma már a munkaadók (és nem az állam) fizeti a betegszabadság első hetét, és lehetővé tették a magán biztosítók működését is. Munkanélküli segílyt csak annak folyósítanak, aki az utolsó ötből négyet végigdolgozott. (Visser és Hemerijck 1993)

Ezeknek a megszorító intézkedéseknek a hatására mindkét párt népszerűsége visszaesett. Együtt 32 mandátumot veszítettek, ami a modern holland történelem egyik legnagyobb választási vereségét jelentette. A kereszténydemokraták bukása volt a nagyobb: míg a Munkapárt 12 mandátumot, a Kereszténydemokrata Koalíció 20-at veszített (35 százalékról 22-re esett vissza). A kereszténydemokraták elveszítették szavazótáboruk egyharmadát és olyan helyzetbe kerültek, amelyben már sem a Munkapárttal, sem a liberális VVD-vel nem tudtak volna kormányt alakítani. A CDA katasztrofális veresége a Munkapártot juttatta a legnagyobb párt szerepébe. A kormánykoalíció választási kudarca ellenére, a PvdA relatív pozíciója jobb lett, mint valaha.⁷

A mandátumok tekintetében a választás győztesei a liberálisok voltak: a VVD 22-ről 31-re, a Demokraták '66 12-ről 24-re emelte mandátumai számát.⁸

A kormányváltás szükségességét senki sem vitatta. A két kormánypárt együttes vereségét a politikusok úgy értelmezték, mint a kormány fölött kimondott ítéletet. A sokpárti tagolódás következtében azonban mindkét pártot nem lehetett kizárni az új kormányból.

A kereszténydemokrata párt összeomlása azt jelentette, hogy először az általános választójog bevezetése óta, megszületett a lehetősége egy keresztény politikusok nélküli kormány létrejöttének. A helyzet valóban történelminek volt nevezhető. A CDA és legközvetlenebb elődje, a KVP (.....), hosszabb időt töltöttek el a hatalomban, mint a

---

⁷ A részletes eredmények százalékban: Partij van de Arbeid 24, Christen-Democratisch Appél 22,2 Volkspartij voor Vrijheid en Democratie 20,0 Democraten '66, 15,5 Algemeen Ouderen Verbond 3,6 Groen Links 3,5 CD 2,5 Reformatorische Politieke Federatie 1,8 Staatkundig Gereformeerde Partij 1,7 Gereformeerde Politiek Verbond 1,3 Socialistische Partij 1,3 Unie 55+ 0,9.

⁸ Míg az 1994-es választás nagy szenzációja a kereszténydemokraták meggyengülése, a liberálisok előretérése, és a Munkapárt relatív pozíciójának javulása volt, a kisebb jelentőségű, de sokakat megdöböntő változások között meg kell említenünk két nyugdíjas párt bekerülését a parlamentbe.

bolsevik párt. 1994-ben már nagyon kevesen éltek olyanok, akik emlékezhetek kereszténydemokraták nélküli kormányra.

A lehetőség azonban nem jelentett szükségszerűséget is egyben. A liberális VVD és a Munkapárt is hajlott volna rá, hogy, a Demokraták '66 bevonásával, a kereszténydemokratákkal szövetkezzen. A választások eredményeképpen kulcshelyzetbe került kisebb liberális párt, a D'66, azonban ragaszkodott az ún. *bíbor koalíció* megalkotásához, vagyis az 1952 óta szembenálló jobboldali liberálisok (kékek) és szocialisták (vörösök) együttműködéséhez, és a kereszténydemokraták ellenzékbe küldéséhez. Ily módon lényeges változás következett be, mert a két pólus koalíciója jött létre szemben a korábbi centrum-pólus koalícióval.

A Demokraták '66 alapítása óta a radikális intézményi és politikai kulturális változtatások híve volt. Főbb követelései: a miniszterelnök és a polgármesterek közvetlen választása, a választási rendszer személyesebbé tétele, az ügydöntő népszavazás intézményének bevezetése. Önképének lényegét ez a reform-elkötelezettség adta. Látványos reformok pedig nemigen voltak megvalósíthatók a generációk óta kormányzó kereszténydemokraták részvételével. A gyökeres változások iránti lelkesedés mellett egy korábbi sérelem is a kereszténydemokraták kormánytagsága ellen hangolta a Demokraták'66-t. 1989-ben a Munkapárt be szeretne volna emelni a D'66-t is a kormányba, a kereszténydemokraták azonban ezt elutasították.⁹ Végül a párt azért is a PvdA-D'66-VVD koalíciós formula mellett tette le a voksát, hogy újra egy többségében liberális kormány jöjjön létre, mintegy visszakanyarodva a 19. századi mintához.¹⁰

A Demokraták '66 elérte a célját. A Munkapárt, a Demokraták '66 és a liberális VVD összefogása jelentős fordulatot hozott a holland politikában. Ez a szövetkezés nem volt teljesen előzmények nélkül való. 1975 és 1994 között a liberális VVD ifjúsági szervezete kezdeményezésére találkozó sora zajlott a Des Indes szállodában a három párt második vonalának politikusai között. Ezek a találkozók nem konkrét tárca-elosztásokra, hanem bizonyos morális politikai kérdések megvitatására összpontosultak. A főbb eszmék témái a következők voltak: az emberi test feletti önrendelkezés (eutanázia), az emancipáció, az individualizmus, az életformák egyenrangúsága valamint a társadalmi struktúrák

---

⁹ A CDA-nak nem a Demokraták '66 ellen volt kifogása, hanem a CDA-D '66-PvdA összetétel ellen, amelyben a pártnak baloldali túlsúllyal kellett volna szembenéznie. A CDA másik preferált koalíciója éppenséggel a CDA-D '66-VVD kombináció lett volna.

¹⁰ Ahogy fentebb említettük, Hollandiában a királynő dönti el, hogy kinek ad kormányalakítási megbízást. Abban, hogy ezt nem Elco Brinkman, a CDA aktuális elnöke kapta, a párt katasztrofális veresége mellett az is közrejátszott, hogy Lubbers, az előző elnök, meglehetősen negatívan vélekedett róla, és az államfőt is ebbe az irányba befolyásolta.

demokratizálása. A résztvevők közös történelmi gyökereikre hivatkozva alapozták meg együttműködésüket, arra hogy a szociáldemokraták és a liberálisok egyaránt a francia forradalom gyermekei (Nypels). Miután ezekben a kérdésekben viszonylag nagy volt az egyetértés, a találkozóhoz hozzájárultak egy koalíció-barát légkör megteremtéséhez. Az áttörés azonban sokáig váratott magára, és a koalíciós alternatívákról folytatott viták egyértelműen megmutatták a generációk közötti ellentéteket. Az idősebb nemzedékek a liberális VVD-ben és a szociáldemokrata Munkapártban egyaránt a kereszténydemokratákkal való együttműködést pártolták, nem utolsósorban azért, mert a Des Indes tanácskozásokon középpontba állított kérdéseket másodrangúnak ítélték a gazdaságpolitikai problémákhoz képest.

Az újszerű koalíció megalkotásában végül kétségkívül befolyásolta a pártokat az a gyakorlati szempont is, hogy a Kereszténydemokrata Koalíció ellenzékbe szorításával számos tisztség vált eloszthatóvá az új kormány tagjai között. A sok évtizedes kormányzás révén az állammal összefonódott CDA félreállítása a tiszta közéletért való harc részeként is beállítható volt.

Az elosztható zsákmány nagysága, a hosszas előkészítés és a választási kényszer sem jelentette azonban azt, hogy a koalíció létrehozása ne lett volna kockázatos vállalkozás. A két szélső pólus, a Munkapárt és a liberális VVD tarthatott hívei egy részének lázadásától, s a Demokraták '66 számára is jelentett kockázatot a koalíció vállalása, hiszen előző kormányzati szereplése (1981 és 1982 között) majdnem parlamenti jelenlétének elvesztésébe került. A párt szavazói ugyanis éppen a holland politikai kultúrával szembenálló radikalizmust értékelték a pártban, amelynek kormányon egy kis párt csak nehezen szerezhethet érvényt. Mindhárom pártnak komolyan meg kellett tehát harcolnia azért, hogy szimbolikus eredményekkel legitimálja kormánytagságát. A Munkapárt számára a miniszterelnökség, a VVD számára a pénzügyminiszterség és a vállalkozás-barát gazdaságpolitika elfogadása, a Demokraták '66 számára pedig a népszavazás intézményének kormányprogramba iktatása jelentette ezt a szimbolikus győzelmet. (Irwin és Van Holsteyn 1999)

A bíbor koalíció

A fent leírtakból látható, hogy az 1994-ben kialakult helyzetben a pártoknak érdekük főződött a bíbor koalíció megkötéséhez (s hogy elsősorban a Demokraták '66 akarata volt a

meghatározó). De vannak-e strukturális okai is a korábban szinte elképzelhetetlen koalíció létrejöttének?

Először is le kell szögeznünk, hogy a holland eset nem áll magában. Európa-szerte változtak, lazultak a partnerválasztási szabályok. Sajátos, korábbi ideológiai ellenfeleket összefogó koalíciók sora jött létre. A bal és a jobboldal prominens pártjait összefogó koalíció alakult például Finnországban. Ott a szociáldemokratákat, konzervatívokat és kisebb pártokat magába foglaló ún. “szivárvány” koalíció a korábbi vörös-zöld (szociáldemokraták, agrárpárt, centрупárt) felállást váltotta fel 1987-ben. Jelenleg is a szociáldemokraták, a konzervatívok, a svéd (jobboldali) néppárt, a zöldek valamint az egykori kommunisták kormányoznak együtt. Belgiumban a korábban élesen szembenálló szocialisták és liberálisok szövetkeztek, ugyancsak kihagyva a kereszténydemokratákat. Olaszországban a szocialisták a kereszténydemokratákkal, a központosító posztfasiszták a szeparatistákkal próbáltak együtt kormányozni.

Vagyis egy meglehetősen általános jelenséggel van dolgunk. E mögött a jelenség mögött tagadhatatlanul ott van az a tény, hogy a kommunista rendszer összeomlásának, a sikeres gazdasági fejlődésnek és az alternatív gazdasági modellek visszaszorulásának köszönhetően a legtöbb kérdésben csökkent a pártok közti távolság.

Hollandiában is megszűntek az élesen szembenálló ideológiai alternatívák. A szakértők 1983-ban a Munkapártot a bal-jobb skálán a 3.3-as pozícióba, a liberális VVD-t a 7.7-es pozícióba helyezték. 1998-ra ezek a számok 4.1 és 7.4-re változtak (Laver és Mair 1999: 53). Amióta a Munkapárt felhagyott az ún. polarizációs stratégiával, már a szövetségekötések szintjén is a legteljesebb pragmatizmus jellemzi a fontosabb holland pártokat. Ha némi késéssel is, de kialakulni látszik a Lijphart által megjósolt depolitizált demokrácia. ??? (*Ezt pontosítani kellene, hogy mit kellene érteni “depolitizált demokrácián” Politikai jellegétől megfosztott uralom? Szótáram pirossal jelzi, hogy nem ismeri ezt a szót!*) A pártok lényegi hasonlóságát jelzi, hogy az 1989-1994-es CDA-Munkapárt kormány monetáris szigorúságát a bíbor koalíció is folytatta. Ennek, valamint az általánosan javuló gazdasági légkörnek köszönhetően, az ország gazdasági mutatói radikális javulást jeleztek. Ez annak ellenére legitimálta az új koalíciót, hogy a “holland gazdasági csoda” nyilvánvalóan az előző kormány alatt alapozódott meg.

Depolitizálódást (lásd fent!!!) okozhat a pártok ideológiai pozíciójának mérséklődése, de az is, ha a pártok előnyben részesítik a hivatal-szerzést az amúgy változatlan pártprogramok megvalósításával szemben. A hagyományosan program-orientált Munkapárt esetében a jobbrtolódás mellett a stratégiai céloknak ilyen megváltozása is nyomon

követhető. A Demokraták '66 kormányon maradása 1999-ben – központi követeléseinek meghiúsulása ellenére (lásd alább) – szintén jelzi a hivatal-szerzés felértékelődését a lehetséges célok sorában.

Összességében mégsem mondhatjuk, hogy a holland pártokra a tisztán hivatal-orientált attitűd vált volna jellemzővé. A koalíciós egyezkedéseik azért is tartanak oly hosszú ideig, mert minden párt viszont akarja látni a kormányprogramban ágazati programpontjait. A koalíciós megállapodások egyre részletesebbé válnak. Az 1998-as koalíciós megállapodás például már 36000 szavas volt. (Andeweg: 3) A program-elemzésekben alapuló számítógépes modellezések szintén a bíbor koalíció létrejöttét jósolták meg 1998-ban (De Vries 1999: 250).¹¹

Az 1998-as választások

Az 1998-as választások részvételi aránya minden idők legalacsonyabbika volt. (A 73.3% persze sok országban tisztes részvételnek számítana.). Annak ellenére történt meg ez az érdeklődés-csökkenés, hogy a kampány minőségileg modernebbé vált. Ekkor volt először lehetőség Hollandiában a fizetett tévés reklámok felhasználására a kampányban, ekkor jelent meg először komolyabb súllyal az Internet és a kampányra fordított pénz is felülmúlt minden addigit. Az alacsony részvétel Aarts és Semetko (1999) szerint mindenekelőtt arra vezethető vissza, hogy nem zajlottak komoly viták. A leköszönő kormányt ideológiai színezettől függetlenül a feladatok ellátására meglehetősen alkalmasnak látták a hollandok, és szemükben a kereszténydemokrata CDA, mint a legtöbb kérdésben a két nagy kormányzó párt között elhelyezkedő párt, nem kínált valódi alternatívát.

A legtöbb szavazatot a Munkapárt kapta, 29%-ot, második a liberális VVD lett, 25%-kal, a kereszténydemokrata CDA 18%-ot kapott, a Demokraták '66 9%-ot, a Zöld Baloldal 7%-ot, a többi párt a maradék 9%-on osztozott.¹²

A kereszténydemokraták vesszőfutása tehát tovább folytatódott, a párt immár a második helyet is elveszítette. A CDA hagyományos szavazóinak többsége a VVD-hez, kisebb része a szociáldemokratákhoz és a kis vallási pártokhoz csatlakozott.

---

¹¹ A programok elemzése három dimenziót állapított meg: a hagyományos (gazdasági) bal-jobbat, a konzervatív-liberális és a környezetvédelemmel kapcsolatosat.

¹² A részletes eredmények százalékban: Partij van de Arbeid 29, Volkspartij voor Vrijheid en Democratie 24,7, Christen-Democratisch Appél 18,4, Democraten '66, 9, Groen Links 7,3, Socialistische Partij 3,5, CD 2,5

A választás egyik nyertese a liberális VVD lett, mely hét mandátumot nyert, és 38 mandátumával minden idők legjobb eredményét érte el. A Demokraták '66 jelentősen visszaesett. Bekerült a parlamentbe viszont a szélsőbaloldali Szocialista Párt, öt mandátumot szerezve.

A Demokraták'66 népszerűségvesztése már a kampány idején is nyugtalanította a koalíciós partnereket. A sokpárti parlamenti rendszerek egyik sajátossága, hogy a kormányok folytonossága gyakran a kis pártok szereplésén múlik. A klasszikus példa Németország, ahol az elmúlt évtizedekben a jobboldali kormányzat léte függött az FDP szereplésétől, s ezért a kereszténydemokrata szavazók gyakran egyik szavazatukkal a szabaddemokratákat támogatták. Hollandiában ilyen kooperációra a választási rendszer miatt nincs lehetőség, de a hasonló logika meglétét jelzi, hogy a televíziós záróvitában Wim Kok arra kérte a szavazókat, hogy ne hagyják cserben a D'66-t. (Irwin és Van Holsteyn 1999) A párt ennek ellenére tíz mandátumot veszített.

A bíbor koalíció folytatása

Az 1994-ben még csodaszámba menő koalíciós formula 1998-ra már szinte természetesnek hatott. Miután - a gazdasági felemelkedéstől nem függetlenül – a kormány népszerű volt, viszonylag kevés külön indok kellett az eredeti felállás folytatásához.

Komolyabb kérdőjelek csak a Demokraták'66 részvételéhez fűződtek. A két nagy párt, a liberálisVVD és a szociáldemokrata Munkapárt elegendő szavazatot szerzett ugyanis a parlamenti többséghez. A Demokraták '66 tehát matematikailag feleslegessé, "potyautassá" vált. Végül mégsem maradt ki a kormányból, bár a nagy népszerűségvesztés nyomán ezt a párton belül is szorgalmazták néhányan. Az előző, sikeres koalíció folytatása azonban érdekében állt a két nagy pártnak, ezért mindent megtettek a Demokraták '66 kormányon belül tartásáért. A Demokraták '66 volt ennek a koalíciónak az eredeti megálmodója, továbbá egyfajta hidat jelentett a kormányon belüli baloldal és jobboldal között. A három párti felállás lehetőséget adott arra, hogy időről időre változó összetételű koalíciók alakuljanak ki a kormányon belül (tipikusan PvdA, D'66 vs. VVD vagy VVD, D'66 vs. PvdA). A Demokraták '66 kihagyása megmerevítette volna a frontvonalat a két nagy párt között, és ezt mindketten el akarták kerülni.

A bíbor koalíció értelme

A második ciklus végén joggal tehető fel a kérdés, hogy mi is a bíbor koalíció filozófiája? Háromféle válasz kínálkozik. Az első szerint ilyenekkel egyáltalán nem rendelkezik: a kormány létrejöttében elsősorban praktikus okok játszották a főszerepet. A külön filozófia ellen szól, hogy ilyenre a pártok sem hivatkoznak, s az, hogy a bíbor koalíció alapvetően folytatja elődei munkáját, a hagyományos konszenzusos, pragmatikus szellemben.

A második válasz arra hívja fel a figyelmet, hogy az új kormány filozófiája mindenekelőtt jobboldali. A szabadság, hatékonyság, verseny jelszavait hangoztatja, szemben a korábban a szociáldemokraták és a kereszténydemokraták által egyaránt propagált szolidaritással. A monetáris lendület különösen messze sodorta a Munkapártot: míg 1994-es választási programjában a közkiadások 8 milliárd gulddal való lefaragását tűzte ki célul, a koalíciós megállapodásba már 18 milliárd került, s a kormánypolitika eredményeképpen végül 22 milliárd valósult meg. A kormány kurtította a nagycsaládosok támogatását, korlátozta a menedék-adást, csökkentette az oktatásra fordított pénzt, piaci mechanizmusokat vezetett be a társadalombiztosításban és belekezdett az állami vasutak privatizációjába. A baloldali értékek közül elsősorban az ún. újbaloldaliak szüremkedtek be a kormány tevékenységébe: miközben az adók általában csökkentek, a környezetvédelmi adók növekedtek.

Igaz, a javuló gazdasági viszonyoknak köszönhetően hagyományos baloldali célok is megvalósultak ez időszak alatt: a munkanélküliség tovább csökkent, 8.6%-ról 4.2%-ra.¹³ A kilencvenes évek első felében a kormányok túljutottak a legfájdalmasabb döntéseken, és a megfigyelők szemében az elmúlt években már elsősorban a jobboldali pártok baloldalra tolódása, és nem a Munkapárt jobboldalisága eredményezte a polarizáció további csökkenését (Laver és Mair 1999).

A harmadik magyarázat szerint a holland pártpolitika hagyományosan létező, de az ötvenes évektől a század végéig háttérbe szorított kulturális tényező feléledését jelzi a bíbor koalíció. Miután a pártok igyekeznek hozzájuk ideológiailag közel álló párttal szövetkezni, a koalíciós partnerválasztások általában jól jelzik, hogy a több lehetséges ideológiai változat közül melyiket tarja fontosabbnak egy párt. Bár a klerikalizmus problémája kétségtelenül

---

¹³ A foglalkoztatottak között azonban sok a bizonytalan, a gazdasági légkör romlása esetén nagy valószínűséggel hamar megszűnő részmunkaidő.

elveszítette jelentőségét, számos egyéb, a keresztény világnézettel összefüggő morális kérdés éppenséggel nagyobb jelentőségre tett szert az utóbbi évtizedekben. Az értékutatók rendszeresen kimutatják, hogy Hollandiában különösen elterjedt az ún. posztmaterialista szemlélet. Ugyancsak erős a posztmaterializmushoz is kapcsolódó, bár azzal nem azonos libertárius szemlélet, mely a hagyományos keresztény erkölcs által felállított korlátokat kívánja eltávolítani a társadalmi életből. Ezek az értékek érvényesülhettek a kereszténydemokratákat magában foglaló kormányok alatt is, de az új kormányzati összetétel kétségkívül egyértelműbben kedvező hátteret jelentett a számukra.

1994-ben a kormány a munkáját valóban egy olyan, elsősorban szimbolikusan jelentős, intézkedéssel kezdte, amelyre az előző kormányok idején nem kerülhetett volna sor, s ez az üzletek vasárnapi nyitva tartásának engedélyezése volt. Ugyancsak a posztmaterialista értékek előretörését mutatta, hogy a kormány eldöntötte, hogy középtávon be fogják zárni Hollandia két atomerőművét. A további döntések azonban kevésbé különböztek az előző kormányokétól, a bíbor koalíció elsősorban a gazdaságra koncentrált.

A második kormány alatt számos olyan törvényhozatalra került sor, amelyek aláhúzzák a kormány libertárius-posztmaterialista jellegét. A reformok az eutanázia, a prostitúció, a kábítószer-használat és az azonos neműek házasságának törvényes elismerésével kapcsolatosak, vagyis azokkal a kérdésekkel, amelyek az előző két évtizedben a Des Indes tanácskozások középpontjában álltak.

E döntés-sorozat keretében a kormány elfogadtatta a parlamenttel, hogy engedélyezzék (a világon először) az azonos nemű párok házasságát, tegyék lehetővé, hogy a homoszexuális párok gyermekeket fogadhassanak örökbe, liberalizálják és szabályozzák az eutanáziát, törvényesítsék a bordélyházak működését, engedélyezzék – meghatározott keretek közt - a lágy kábítószeresek termesztését.

Mindezen döntések ellenére, a bíbor koalíció még ma sem modernizáló, posztmaterialista kormányként hirdeti magát. A reformok többsége nem a szabadság növelésének jelszavával, hanem a társadalmi szokásokhoz és igényekhez való alkalmazkodás jegyében történt. Különösen igaz ez a prostitúció gazdasági vonatkozásainak szabályozására.

Ennek a “szerénységnek”, a fentebb bemutatott hagyományos holland attitűd mellett, két oka is van. Először is, kétségtelen, hogy a két legfontosabb morális kérdésben, az eutanázia és az abortusz ügyében az előző, még kereszténydemokraták által vezetett kormány idején történt meg az áttörés.

Másodszor, az ideológiai érvek háttérbeszorítását indokolja, hogy számos morális kérdésben távolról sincs egyetértés a kormánypártok között, mivel a liberális VVD

konzervatívabb pozíciót foglal el társainál. A Kereszténydemokrata Koalíció összeroppanása nyomán az elbizonytalanodott szavazók jelentős része a VVD felé orientálódott, s ezért e pártnak vigyáznia kell, hogy ne hagyja elidegenítse új szavazóit. A liberális Demokraták '66-t viszont az eutanázia 2000-es - a világon a legliberálisabb - szabályozása sem elégítette ki.

Az immár klasszikusnak tekinthető morális kérdések és a gazdaságpolitika fontossága ellenére, a kormány legnagyobb válságára mégsem e kérdések mentén került sor. A krízis 1999-ben, a politikai rendszer reformja kapcsán alakult ki. A Demokraták'66 egyik legfőbb reformjavaslatának tekintett törvényt, az ügydöntő népszavazás bevezetését ugyanis a parlament nem szavazta meg. Az alkotmánymódosításhoz egyetlen szavazat hiányzott: az egyik liberális néppárti (VVD) szenátor nem támogatta a javaslatot. Bár a Demokraták '66 bejelentette a kormányból való kilépését, végül a nem ügydöntő népszavazás (alkotmánymódosítást nem igénylő) elfogadása és az ügydöntő népszavazás későbbi bevezetésére vonatkozó ígéret rábírta a pártot, hogy újra csatlakozzon a kormányhoz. A példa jól mutatja a holland pártok alapvető "policy" irányultságát (a kormányzás tartalmi kérdéseinek megoldását előtérbe állító magatartását), de ugyanakkor azt is, hogy a radikális követelésekkel fellépő pártok hogyan simulnak bele a domináns, középutas pártok sorába (Aarts és Semetko 1999).

A bíbor koalíció ellenzéke

Hogyan lehetséges alternatívát felmutatni egy olyan koalícióval szemben, amely a legjelentősebb jobboldali és baloldali pártot egyaránt magában foglalja? Ha sajátos módon is, de erre mind a jobboldal, mind a baloldal kísérletet tett. Miután a liberális VVD-től jobbra lévő pártok vagy zárt vallási csoportokat vagy – a Hollandiában különösen népszerűtlen – szélsőjobboldalt képviselik (1994 és 1998 között a centrum demokratáknak, Hans Janmaat pártjának, három képviselője ült a parlamentben), a kormány jobboldali ellenzéke magában a VVD-ben jött létre. A párt vezére, Frits Bolkestein (1996 és 1999 között a Liberális Internacionálé elnöke) nem csatlakozott a kormányhoz, hanem a parlamentben támadta a kormány – elsősorban szocialista – minisztereit.¹⁴ Ez a konstrukció az osztrák nagykoalíció időszakára emlékeztetett, amikor is a koalíciós partnerek frakciói jelentették egymás minisztereinek ellenőrző-bíráló fórumait.

---

¹⁴ Bolkestein utóda, Hans Dijkstal szintén nem vállalt kormánytiszséget.

A baloldali ellenzék két párt megerősödésében jutott érvényre. Mind a Zöld Baloldal, mind a Szocialista Párt 1994 és 1998 között kétszeresére növelte szavazóinak számát. A radikális baloldal megerősödése nyilvánvalóan a Munkapárt túlzott pragmatizmusa és jobbra tolódása miatt következett be. Ugyanakkor a baloldali kritikusok hangját erőteljesen tompította, hogy az egyenlőtlenségek növekedésével párhuzamosan a gazdasági jólét a kevésbé jómódúak abszolút helyzetét is erősítette és Hollandia továbbra is Európa legegyenlőbb országai közé tartozik.

Múltjuk és szavazati súlyuk miatt a kereszténydemokraták voltak leginkább hivatottak arra, hogy alternatívát mutassanak fel a kormánnyal szemben. Miután a kormány támadások sorát intézte a hagyományos keresztény erkölcsnek megfelelő intézmények ellen, a kereszténydemokrata CDA mobilizálhatta volna a morális kérdésekben konzervatív álláspontot elfoglalókat. Ez azonban nem következett be. A CDA frakció ellenezte ugyan a prostitúció törvényesítését és az azonos neműek házasságának jogi elismerését,¹⁵ de a CDA-n belül a legtöbben inkább azt szorgalmazták, hogy a párt ideológiai megújulása a keresztény jelleg további oldása formájában történjen meg. Eszerint a család-centrikusság vagy a szolidaritás gondolatát meg kell őrizni, de nem mint specifikusan keresztény gondolatokat.

Gazdaságilag a CDA éppenséggel balra mozdult el az ellenzéki időszakban, és ma a Demokraták '66-tól is balra található. Retorikájában a CDA a kapitalista materializmus, az ún. 24 órás gazdaság ellen lép fel. A kereszténydemokraták szerint a család, a barátok fontosabbak, mint a materiális siker és ezért korlátozni kell a gazdasági racionalitás uralmát. A programok tartalom-elemzése szerint a CDA 1998-ban már a Demokraták '66-tól balra állt a gazdaságpolitikáját tekintve (De Vries 242).

Ugyanakkor az 1998-as kampányban a párt vezetője a törvényes rend megerősítése jelszavával kampányolt, ami, hagyományos jobboldali követelésként, nehezen volt összeilleszthető a baloldali gazdasági-szociális programmal.

A holland és a brit Munkapárt

A holland és a brit Munkapárt elmúlt évtizedek-beli pályája között számos párhuzam figyelhető meg. A kettőt összevetve azonban rámutathatunk a lényegi különbségekre is.

---

¹⁵ Bár néhány képviselőjük támogatta az utóbbit, és jellemző, hogy sem ez a cselekedetük, sem néhányuk vállalt homoszexualitása nem jelent akadályt párttagságuk előtt.

A hetvenes-nyolcvanas években mindkét Munkapártban a radikális irányzat volt a hangadó. A PvdA esetében azonban nem a "régi Labour", hanem az akkori Új Baloldal állt ennek az irányzatnak az élén. A középosztálybeli aktivistákat a nukleáris leszerelés érdekelte inkább, s a pacifista mozgalom hanyatlásával a párt karaktere is változott. Az egykori radikális aktivistákról kiderült, hogy gazdasági-szociális kérdésekben meglehetősen pragmatikusak.

Miközben mindkét párt erőteljesen jobbra tolódott a nyolcvanas évek második felében, a holland Munkapárt nem tart igényt az "új" jelzőre. Ennek magyarázata részben a holland változás fokozatosabb jellege, részben pedig az ideológiáktól való ódzkodás, beleértve még az új, centrista, harmadik utas, ideológiákat is. Eredetét tekintve is különbözik a két párt, amennyiben a Munkapárt a második világháború után a korábbi szociáldemokrata párt örököseként, de annál szélesebb bázissal alakult újjá, jelentős közép-osztályi, liberális elemekkel gazdagodva, és a radikális, marxista retorikát tulajdonképpen már akkor elhagyva.

Részben ezzel az eredettel összefüggésben, a holland szakszervezeti mozgalom jóval lazábban kötődik a Munkapárthoz, mint ez Angliában hagyományosan megfigyelhető. A kollektív tagság intézménye nem létezik, és a legnagyobb szakszervezeti szövetségben jelentős, korábban a kereszténydemokratákhoz kötődő, katolikus elem található. A szakszervezetek, Angliához hasonlóan, nem kímélték a Munkapárt részvételével alakult kormányokat, sőt, talán még kritikusabbak voltak velük szemben, mint a jobboldali kormányokkal szemben. 1982-ben nagyrészt az ő általuk szervezett tiltakozó akciók vezettek a Munkapárt által vezetett kormány lemondásához. A kilencvenes években, különösen az évtized elején, szintén rendkívül rossz néven vették a kormány megszorító intézkedéseit. Ezúttal azonban a Munkapárt vezetősége, a szavazók és az aktivisták jelentős részének tiltakozása ellenére, kitartott a kormánytagság mellett. Külön furcsaság, amely egyszerre jelzi a folyamatosságot és az idők változását, hogy a radikális szakszervezeti vezető a nyolcvanas évek elején és a szakszervezeti ellenállást félresöpítő pénzügyminiszter és miniszterelnök a kilencvenes években ugyanaz a személy volt, Wim Kok.¹⁶

Az ellenzékben eltöltött idő ugyanúgy megviselte a holland Munkapártot, mint az angol Munkáspártot. Mindkét párt úgy érezte, hogy a hatalomba való visszatérés kulcsa az, hogy a párt alkalmasnak tűnjön a gazdaság menedzselésére. Angliában ezt a szavazókkal kellett elhíttetni, Hollandiában viszont legalább ennyire fontos volt, hogy a potenciális

---

¹⁶ Az időnkénti feszültség ellenére fontos azonban felhívunk arra a figyelmet, hogy a gazdasági fellendülés és annak a munkavállalók és a munkaadók közötti megállapodások által való menedzselésének módja lehetővé tette, hogy a szakszervezetek is érdekeltek legyenek a kormánypolitika folytatásában.

koalíciós partnerek is nézzenek más szemmel a pártra. Ezért vállalta el Kok az 1989-94-es kormányban a pénzügyminiszterséget (a szociális ügyek minisztériuma helyett, melyre a párt hagyományai és a párttagok jelentős részének akarata predesztinálta volna) és ezért tartott ki a népszerűtlen, a párt bázisát jelentősen csökkentő kormánypolitika mellett. A pártbeli elégedetlenkedőket egyenesen lemondásával fenyegette meg¹⁷. A kormánypolitikát bírálók többsége nem kívánta kockáztatni az évtizedek óta legnépszerűbb pártvezér elvesztését, a radikális ellenzők egy része pedig távozott a pártból.

Konklúzió

Hollandiában a gazdaságpolitikai konszenzus, a gyökeres változás iránti igény, valamint egy speciális érdekekkel rendelkező kis párt kulcspozícióba kerülése egy korábban szinte elképzelhetetlennek tartott koalíció megalakításához vezetett.

Értelmezhető-e ez a koalíció az eltérő ideológiai arculatok teljes egybesimulásaként? Több okból sem. Egyrészt a jól menő gazdaság hatására (mely stabilizálta a kormány helyzetét) a baloldali és jobboldali pártok egyaránt képesek voltak programjuk egy jelentős részének megvalósítására. A pragmatikus kormányzati légkör, a Munkapárt jobbra, a liberális VVD balra tolódása és az immár nyolc éves együttműködés ellenére, a jobboldali liberálisok és a szocialisták megőrizték eltérő arculatukat, a szavazók a közös kormányzás ellenére a bal-jobb skála eltérő fokaihoz kapcsolják őket. De a pártoknak a centrum felé közeledése sem teszi önmagában a választásokat kevésbé fontossá a demokrácia szempontjából, hiszen a polgároknak módjuk van a hasonló pártok közül azt kiválasztani, amelyik hatékonyabban képviseli elvárásaikat (Van Wijnen 1999: 212, 227).

Másrészt, az eltérő preferenciák érvényre jutása a választások kimenetele által behatárolt koalíciós lehetőségektől függ. Amennyiben a Munkapárt, a Demokraták '66 és a Zöld Baloldal együttesen elérné az 50 százalékot, nagy valószínűséggel a Munkapárt hármójuk koalícióját részesítené előnyben. Már csak azért is, mert ebben az esetben létrejönne Hollandia történelmének első tisztán baloldali kormánya.

Ugyanakkor kétségtelen, hogy a kilencvenes években a holland pártok, de különösen a Munkapárt esetében csökkent a program, és növekedett a hivatal-szerzés súlya a célok sorában (Hillebrand és Irwin 2000). Míg a hetvenes években a pólusokra épülő stratégia

---

¹⁷ Kok Nijmegen-ben élete állítólag legjobb, legszenvedélyesebb beszédével fodította maga irányába a pártot.

keretében a párt a szavazatok növelését, és a kormánypolitikai megváltoztatását helyezte előtérbe, a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes években a kormányhivatalban való maradás vált a legfontosabb szemponttá.

A mérsékelt pártok hivatal-irányultságának erősödése gyengítette kifejező (artikulációs) és képviselői (reprezentatív) funkciójukat, de a radikális baloldali pártok megerősödése jelzi, hogy a pártrendszer egésze továbbra is alkalmas az átlagtól eltérő vélemények tükrözésére, teret ad a társadalom tovább élő politikai tagolódása kifejezésének. A pártok szociális jellege közti különbségek elhalványultak, de ez legalább annyira a társadalom homogénebbé válása, mint a pártstratégiák változása miatt történt meg. Miközben azonban csökkent a társadalom vallási és világnézeti tagolódása, megnőtt etnikai pluralizmusa, s a pártrendszer ezt a változást már nem tükrözte.

A bíbor koalíció szerkezetileg átalakította a holland pártrendszert. 1994 óta a holland polgárok számára a korábbinál is kiszámíthatatlanabbá vált a választásokat követő kormányalakítások kimenetele. Ebben az értelemben (lásd Enyedi 1998), azt mondhatjuk, hogy csökkent a pártrendszer intézményesültsége.

Csökkent-e mindeközben a pártok súlya a holland politikai rendszeren belül? A következő válságjelenségek egyértelműen megfigyelhetők: a párttagság és a választásokon résztvevők száma csökkent (bár megjegyzendő, hogy 1917 és 1970 között kötelező volt a szavazás), kisebbedett a párt-identitás szerepe és nagysága. Ugyanakkor az utóbbi években erősödött a pártfegyelem, a miniszterek rekrutációja korlátozódik, egyre inkább a pártélet fontosabb szereplői közül kerülnek ki, továbbá a pártvezetések nagyobb szerepet kaptak a kormányzásban, mivel (az általuk írt) koalíciós megállapodások jelentősége megnőtt. A miniszterek és a pártvezetők együttműködése szorosabbá vált, rendszeresen a miniszterelnök és koalíciós helyetteseinek találkozási a pártvezetőkkel (az utóbbi csoport Hollandiában az alsóház frakciójának vezetőit jelenti). Az állami bürokrácia és a polgármesterek felett erősödött a pártellenőrzés (Andeweg 1999: 127), bár a "zsákmány-rendszer" továbbra is rendkívül korlátozott maradt.

Vagyis összességében Hollandia nem távolodott a pártok általi kormányzás modelljétől (Katz 1987), hanem inkább közeledett hozzá: a legfontosabb döntéseket pártok jelöltjei vagy azok alárendeltjei hozzák, a kormányzati politikai főbb vonalai a pártokon belül formálódnak, a pártok egységesen lépnek fel, a legfőbb hivatalok viselőit a pártok választják ki és a pártok is kéri rajtuk számon ígéreteiket. Ami halványulni látszik, az a nem annyira a pártok formális jelentősége, hanem az egyes pártok ideológiai és szociokulturális egyedisége.

Hollandiában a pártok iránti heves ellenérzések is hiányoznak, talán azért is, mert a pártok nem gyarmatosítják az államot. Az összehasonlító közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy a hollandok nagyobb bizalommal fordulnak politikai intézményeik felé, mint a többi európai ország lakói és ez a bizalom, szemben a kontinens nagy részével, inkább erősödik, mint csökken. Bár a pártok nem tartoznak a kedvelt intézmények közé, a szomszédos országokban tapasztalható pártellenes hangulat csekély mértékkel jelentkezik Hollandiában.

- Aarts, Kees and Holli A. Semetko, 1999. "Representation and Responsibility: The 1998 Dutch Election in Perspective", *Acta Politica*, vol. 34, 2-3, 111-129.
- Andeweg (kézirat): From "Dutch Disease" to "Dutch Model"? Consensus Government in Practice, a Parliamentary Affairs-ben fog megjelenni
- Andeweg, R.B. 1999 'Parties, pillars and the politics of accommodation: weak or weakening linkages? The case of Dutch consociationalism', in: K. R. Luther and K. Deschouwer (eds.), *Party Elites in Divided Societies: Political Parties in Consociational Democracy*. London, Routledge, 108-133.
- Daudt, Hans 1980. De Ontwikkelingen van de Politieke Machtsverhoudingen in Nederland sinds 1945. In: G. A. Kooy, J. H. de Ru, és H. J. Scheffer (szerk.) *Nederland na 1945*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- De Vries, Miranda W. M. 1999. "Party Platforms, Content Analysis, and Coalition Formation", *Acta Politica*, vol. 34, 2-3, 236-261.
- Enyedi Zsolt 1998. Pártrendszer-intézményesülés és politikai konszolidáció, *Politikatudományi Szemle*, 3, 5-33.
- Irwin, Galen A. and Jacques Thomassen, 1975. Issue-Consensus in a Multi-Party System: Voters and Leaders in the Netherlands *Acta Politica*, vol. 10, 4, 389-420.
- Hazan, Reuven Y. 2000. *Centre Parties: Polarization and Competition in European Parliamentary Democracies*, London and New York: Continuum.
- Hillebrand, Ron and Galen A. Irwin 1999. Changing Strategies: The Dilemma of the Dutch Labour Party In: Wolfgang C. Müller and Kaare Strom (eds.) *Policy, Office or Votes? How European Parties in Western Europe Make Hard Decisions*, Cambridge: Cambridge University Press, 112-140.
- Irwin, Galen A. and Joop J. M. Van Holsteyn, 1999. "Parties and Politicians in the Parliamentary Election of 1998", *Acta Politica*, vol. 34, 2-3, 130-157.
- Koole, Ruud, 1989 The "modesty" of Dutch party finance. In: Herbert E. Alexander and Joel Federman (eds) *Comparative political finance in the 1980s*. Cambridge: Cambridge University Press, 200-219.
- Koole, R.A. 1992. *De opkomst van de moderne kaderpartij. Veranderende partijorganisatie in Nederland 1960-1990*, Utrecht: Het Spectrum.

- Koole, Ruud, 1994. "The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands", in , Katz, Richard and Peter Mair (eds): *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*. London: Sage, 278-303.
- Koole, Ruud, Joop van Holsteyn and Jos Elpink (kézirat). *The Legitimacy of Political Parties: The Dutch Case*. Paper prepared for the NIG-conference: from Government to Governance"
- Koole, Ruud, 1993. *The Specifics of Dutch Political Parties*, *The Netherlands's Journal of Social Sciences*, vol. 29, 2, 164-182.
- Koole, Ruud, 2000. Fukuyama's paradise? Liberal parties in the Netherlands. In: Lieven De Winter (ed.) *Liberalism and Liberal Parties in the European Union*. Barcelona: ICPS, 121-139.
- Koole, Ruud and H. Van de Velde, 1992. *The Netherlands Party Organizations: A Data Handbook on Party Organizations in Western Democracies, 1960-90*. London: Sage. 619-731
- Laver, Michael and Peter Mair 1999. *Party Policy and Cabinet Portfolios in the Netherlands, 1998: Results from an Expert Survey*, *Acta Politica*, vol. 34, 1, 49-66.
- Lijphart, Arend, 1968: *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley: University of California Press.
- Mair, Peter 2001. "The freezing hypothesis. An evaluation." In: Lauri Karvonen and Stein Kuhnle eds. *Party systems and voter alignments revisited*. London: Routledge, 27-44.
- Nypels, Erwin (kézirat): *De historische betekenis van Paars*. (www.ub.rug.nl/edoc/dnpp/pp/D'66/idee/1903/p19_302.pdf)
- Van Praag, Philip and Kees Brants 1999. "The 1998 Campaign: An Interaction Approach", *Acta Politica*, vol. 34, 2-3,
- Van Wijnen 1999. "The Role of Policy Preferences in the Dutch National Elections of 1998." *Acta Politica*, vol. 34, 2-3, 200-235.
- Van Holsteyn, Joop J. M. and Galen A. Irwin 2000. "The Bells Toll No More." In: David Broughton and Hans-Martin Ten Napel (eds.) *Religion and Mass Electoral Behaviour*. London: Routledge, 75-96.
- Visser, Jelle és Anton Hemerijck, 1997. 'A Dutch Miracle': *Job Growth, Welfare Reform és Corporatism in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press,

Melléklet

Az 1994-es, 1998-as választások eredményei, és a legutóbbi közvéleménykutatási adatok.

	1994		1998		2001 augusztusi előrejelzés	
	Szavazatok	Mandátumok	Szavazatok	Mandátumok	Szavazatok	Mandátumok
PvdA	24,0%	37	29,0%	45	28,8%	45
VVD	20,0%	31	24,7%	38	25,5%	40
CDA	22,2%	34	18,4%	29	16,9%	27
D'66	15,5%	24	9,0%	14	8,9%	14
GroenLinks	3,5%	5	7,3%	11	5,0%	7
SP	1,3%	2	3,5%	5	4,9%	7
RPF	1,8%	3	2,0%	3	3,4%	5
GPV	1,3%	2	1,3%	2		
SGP	1,7%	2	1,8%	3	2,2%	3
CD	2,5%	3	0,6%	0		
AOV/Unie 55+	4,5%	7	0,5%	0		
senioren	-	-	0,4%	0		

2000						
Egyéb	1,7%	-	1,5%	-	4,8%	2 *
Összesen	100%	150	100%	150	100%	150

!!! A táblázatban szereplő szervezetek rövidített neveit listában - itt a táblázat alján- oldjuk fe, különösen azokét, amelyekről a szövegben nem volt szó!!!!